

בקר

משורר בחסר-עליון.

מ א ה

יוסף קלויזנער.

א.

„כלל גדול הוא בספר-יצירה — אכר לי פעם אחת וקננו ר' מנרלי שיחיה — כי יותר שהיציור מורכב כמכנה-גופו ונעלה בכשרונותיו השכליים, יותר קשה ויותר מתונה היא התפתחותו בראשיתה, הראית את העגל הזה? עגל בן-יומו הרי הוא כבר עגל שלם לכל פרטיו: הוא כבר הולך וסוקר, ובעוד ימים אחרים לא יצטרך עוד לאמו כלל; הוא כבר מבין את כל מה שנחויץ לו להבין, ויותר לא יבין גם כעבור שנים. הובוב הוא זוביב גמור באותה השעה, שבה נולד, ויותר כזה לא יהיה לעולם. לא בן האדם. בשעה שבריה זו נולדת, היא כאבן-דומם, חסרת אונים יותר מכל החיה ומכל בהמה. שנה שלמה עוברת עד שאפשר לילד לקום על רגליו ולהתהלך אפילו בעזרת אחרים, שנה שלמה ויותר אי אפשר לו בלי עזרת אמו אפילו שעה אחת, וגם אחרי כן כזה מתונה וכבדה התפתחותו עד אשר יהיה לאיש, עד שיהיה למה שהוא צריך להיות כטבעו!... ואולם, יותר שקשה התפתחותו בראשיתה, יותר חשגא אתרתי, והתפתחותו המאוחרת עולה עד לאין ערוך על זו של שאר החיות והבהמות.”

„ולמיכך — הוסיף הזקן החכם הזה — כשאתה רואה איש צעיר, העולה על בכת הספרות בפעם הראשונה, והוא כבר „סופר שלם“, מפותח כל צרכו, שאין עוד ברביו „טל ילרות“, שגיאות הנוער וכל אותן הטגרות, הכרוכות בעקב כל החללה, וירעת אז, כי לפניך „עגל שלם“, עגל בן יוטו שהתפתחותו אמנם אינה צריכה לזמן רב, אבל גם אינה יכולה להגיע למדרגה גביהה... הכשרון האמתי אינו שלם בראשיתו. הוא כתחלה טחפש לו דרך, „מגשש בצהרים, נכשל בפעם בפעם, מלא חסרונות ומעויות, אבל, לאט לאט, אחרי מלחמה פנימית ארוכה וקשה ואחרי השתלמות מדרגה וממושכה, יכבוש לו את הדרך הנכונה והראויה לו לפי כשרונו ונטייתו הטבובה בו כראש“. ג ת ה הביע את הרעיון הזה בשני החרווים הכפורסיים:

Wenn sich der Most auch ganz absurd gebärdet,
Es gibt zuletzt doch noch 'nen Wein.

הדברים האלה עלו על לבי כטראי את קובץ השירים „תחיונות ומגנינות“ מאת שאול טשרניחובסקי, אשר יצא לאור כתור ספר ל"א מן ה„ביבליותיקה העברית“ שמוציאה חברת „תושיה“ בווארשה, בספר הזה יש חסרונות רבים. המשורר הצעיר עורנו מגשש בצהרים, עידנו מכפש לו דרך — והוא תעה ונכשל בפעם בפעם. הרעיונות היותר מצוינים, שהוא מתחיל לכפא, אינם מתבארים כל צרכם, אינם הולכים הלוך והתפתח בהדרגה מסודרת במרוצת השיר, באופן שהתגלמותם תגיע לאט לאט עד כיום קצה ואז ירעישו את לב הקורא וימלאוהו הרגשות ורמיזות חדשים, הנה, למשל, השיר „הציון“, עת כנור תחת יד רוגשת יתפח“ (שם צד 28—19), המשורר רוצה להראות, כיצד משתפכות כל רוחו וכל נפשו כשיריו, כיצד מתבוללת השתפכותו הפרמית בששונו ויגונו של העולם כולו. בכית הראשון הוא מרבר על עצכון החיים והתונה העולמית, אחרי כן הוא עובר אל חסדות הקסם אשר בטבע השקט, ומתחת עפרו יוצא בית נמלא וציויר כזה:

בְּמִקְמָסֵי-הָאֵשׁ הַעֲבִים בִּי תוֹפְעָה, בְּצִעִיף-הַהֶבֶל עֲרֹבֹת בִּי תִרְנְעָה,
יִצְוֶי-עַרְפְּלֵי-עֵב, יִרְקְמוּ בְּמִרְחֵב-אֵל, יִרְחַח כְּחוֹלֶם נֶדְ אֲלֵם דְּמֵי-הַיָּלִי,

ובכית השלישי, הבא אחרי זה, הוא מתאר את הטבע הסוער והרועש בכח ארז ועצום :
 ברעוש בנעושו ונתון ארזים בער נגב, וישקף מסורותיו בי ימקה גוש ורגב,
 בקרבים מועף, חיש, ותפלוש בענני-חול, הפרקן יקבע עבים, חזיונים יתנו קול.

כעת צריך לבוא, בבית הרביעי והאחרון, החלק השני של ה"פרויה", שהוא צריך להתאים אל כל שלשת הבתים הקודמים. אבל כנראה, אי אפשר היה להמשיך הצעיר להשאיר נאמן לכל הרעיון הנשאר אשר בשירו כולו, אין עוד ביכולתו למצול על הרעיונות, שהוא רוצה לגשם בשירו, ואינו מבין עוד את דרכי התגלמותם המורגה ביצירות פיוטיות.

וככה הוא גומר את שירו בתרומים האלה :

אן אמתה חי אני, מלא-תכליתה רבתי ? עם אנחות תכל פלה תפרוין גם אנחתה,
 וכנפשיך גפשי אן שואפת קרב ודרור ; ופצעני נימפטים דם עם דמי-כל דור ודור.

התרומים האלה מקבילים להרעיונות המובעים בבית א' וג', אבל בית ב', ציור השקט והשלוה שבסבב עם כל חמדותיהם, נשאר ב"סרה העורף" : אנו שומעים, כי המשורר מתאנה, זב דם, שואף קרב ודרור, אך אין אנו רואים. כי חי הוא גם עם, קסם רמי הליל"ו, והירח הנר כחולם" ועם, "הערבות, אשר תרגענה כצעף התכלת".

ע"י אי הדרגה כזאת הוא מקלל לפעמים את השירים היותר נחמדים. הנה לפנינו השיר הגהרד : "לא תמות בת השיר, לא תמות לעולמי ער" (שם צד 83—82). רבים חושבים, כי המאטריאליזמוס, ההולך וזתפשט בעולם, ישמיד בעבר הקרוב או הרחוק, את השירה שבחיים ובסערות. ברור הטלגראף והטלפון, מסלות הברזל ובתי החרושת, מי ישם לבו לרברים "רגשניים" מעין ציורי חמדות הטבע וכנעמי האהבה ? — משוררנו מתקומם נגד השקפה כזאת, לא ! "לא תמות בת השיר, לא תמית לעולמי ער ! קרא הוא בכח. הוא לא תמות אפילו — בערוב-היום ביום מחשרת-המרות-עשן, וישקטט שפריר-עב, כמבמרות אשר משן וערת-ענן-בבשושים קריר תכלת-על, תדיג בן הים, המון-חומי-החשמל.

בתי החרושת עם ארובות העשן התמירו שלהם, כל הקולטורה הטכנית החדשה עם רכבות חוטי החשמל של הטלגראפים והטלפונים, לא יבחינו את השירה העמוקה והעולמית, הטבועה בנפש האדם כראשית יצירתו. היא לא תכחד גם אם הצפור האחרונה תהרג בחצי הציורים, גם אם העץ האחרון יכרת מעיער ער ; היא לא תחרל גם אחרי אשר תכסה את כל החבל מקלית ארוכה של מסכות ברזל, גם אחרי אשר יפוצץ האדם באבק שיפה את הסלעים היותר גבוהים ובעצמו יבוא הרים מלאכותיים, מגדלי עופל, שראשם מגיע השמימה ; והיא לא תשמר גם אם ישמיד האדם את כל שירת, "בין השמשות", את כל קסם, חצי האופל", ע"י האירו באור החשמל את כל עתות הערב והלילה. יען כי אז תקר השירה כמעין גובע אפילו בבתי חמלאכה ובבתי החרושת, "בשיריקת מגרה ובהלכות רעם פשיש", אפילו בהתוך המתכת בכור הברזל, אפילו בכבדות הסחם ומחזרת המתכיות אשר כמעכה האדמה, מבלי משים יעלו על לבנו מחות האהבה המשונים והנפלאים שתאר וולה כרוסנו Germinal : הנאהבים לא חרלו סחבק איש את אחותו ומדהגיש עונג-אין קץ איש בחברת רעותו גם בהשארם במעמקי המכרות והבור אטרה עליהם את פיה. כל השיר הנעלה הזה, העשיר בתכנו לא פחות מאשר בסגנונו, מרעיש את הלב ומעורר את הנפש, אך פתאם משחית המשורר בעצמו את כל הרעיון הצפון בשירו ע"י החרוז האחר הזה :

במקום לב אדם יך : בשאון עיר ושל לנת-בפרים
 ובאנחות אהבה אן התנער בת-השיר.

"שיות כפרים" בעת אשר העולם כולו יהגך לבתי חרושת ואפילו עץ אחד לא ישאר, ואפילו צפור אחת לא תרנן !... האין שתי המלים האלה קלוקל השיר כולו ? לפעמים מחליש מר טשרניחובסקי את רושם החרוז היותר מצוין ע"י חיוו שני קלוש זבלתי מתאים להתוך לבנו. בשיר : "ואת שמך אני אשא על כנפי השירה" (שם 28) אומר

המשורר, כי את שם האהובתו ועכור על כנפי השירה דורות וזמנים רבים ויביאנו „מלא זיו ונועם“
 עד „כרחק העתיד המלא תעלומות“. והמשורר מוסף:

וּבְיָקֵרְתֵּי־הַנְּיָגִים הַלֶּךְ גְּבִי־תְהוֹם רְבָה, מְשַׁמֶּרֶת־עוֹלָמִים אֲנֹכִי אֲתִנֶּנּוּ
 בְּנִשְׁיָקָה חֲרָדָה לַלְּבָה, לְעֵת יוֹתֵר מֵאֲבָה וְדָדוֹר לְמֵאֲדָר גַּעֲלָה.

החרוז הראשון הוא נפלא מאד וכתאים למטרת הרעיון כולו: הפנינה יכולה להשאר דורות רבים על קרקע חים עד שיבוא הצולל האוי והמוכשר לכך וידלגה משם; וכן ישאר שם האהובתו חתום וצורר בשיריו עד אשר יקים דור, אשר לבו ירגיש את כל היופי והנשגב, שהיו באהובתו המתוארת בשיריו. ואולם, לעומת הרמיון הנשגב הזה, טה קלוש ומחליש הוא הרושם, הוא הצניור הבא אחריו „כנשיקה חרדה לכלה“!.. מה הנצחיות אשר בנשיקה זו וכיצד תשאר משמרת עולמים — בשירים רבים אשר ב„חזיונות ומנגינות“ אנו מכירים, עד כמה קשה עוד למשוררנו להביע את הרעיונות המרחפים לפניו ברוח. הנה, למשל, השיר „חרבות“ (צד 84—88). המשורר מתרגש למראה חרבותיה של חגת הקוקים ב„זאפורזיה“, וע"פ התקשרות הרעיונות מתעוררים בקרבו זכרונות ומחשבות ע"ד כל מה שעשו הקוקים לישראל בימי חסילניצקי וגונטה, והוא משובה בדמיונו את מצב ישראל אז למצבו כיום... הוא רוצה להביע את הרעיון, כי גם כעת עוד אנו תלויים על בלימה ואין אנו בטוחים בארצות שונות ברכושו ובחיינו, כי העבר הנורא של ישראל לא עוד מת לגמרי; אך אין בו כח פיוטי ושלטון השפה על הרעיונות במדה הדרושה, ומתחת עטו יוצאים חרוזים דחוקים ובלתי מוכנים כל צרכם, כאלה:

לִי לְאֵמֶת שִׁיח־גָּל: אֵי־גָבֹל כִּי תִדְעֶנּוּ ?
 בְּחַלְפֵי־תַעֲרֵימִים יֵשׁ שְׁעֵבֶר חֵי עוֹדְנֵנוּ,
 וְנִגְשׁ יוֹם בְּיוֹם כִּצֵּל בְּעֵקֶב־הָאוֹר...

מי מן הקוראים יבין ע"פ חרוזים משונים כאלה את הרעיון, שרצה המשורר לנשם בשורר
 זה? ומה קשה הוא הסגנון: „יש שעבר חי עורנו“ (כלומר „יש אשר העבר עורנו חי“), „כצל
 בעקב האור“ (כלומר: „באחוז צל בעקב האור“).

חרוזים בלתי מוכנים מפני קשי הסגנון נמצאים במחברת אשר לפנינו במספר רב. כמה
 שעמלתי לא הבינותי, למשל, את פרוש החרוזים האלה:

הַעֵל אֵלֶּה יִתְאָקְפוּ הֵם, כִּי הַמְעַט
 זֶה הַיִּיגָה אֲמָר: וְלֹא כְמוֹתֶם לְעַד (צד 86).

פשוט אינני מבין את פרוש המלות... כמו כן קשה עד מאד להבין את הבית האחרון
 של השיר „לא תמות בת השיר“, הנוי למעלה (עמ' 88), והרכב חרוזים כורדים כשיר המתורגם
 „הענף“ (עמ' 78—69). בלתי מוכנה וכתובה רק בשביל החריזה (ריים) היא המלה האחרונה של
 החרוז „חוזר ועלה ורש“ (צד 58), ואת הבטוים „ולא יען בי הגה שלהבת“ (44), גם „עבדי
 רב“ (38), יבינו הקוראים רק כאשר נציין ב„שולי היריעה“ את הפסוק. וענתה בי צדקתי“ ואת
 המאמר שב„פרקי אבות“: „אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב“... חסר טעם הוא גם החרוז
 „על כבוד, על אלים (?), על כבר פת (!) לחם“ (50); לא נכון הוא החרוז: „ולא כל לאו
 שמתוך משיך, שיר עז“ (86) במקום „ולא חדלו שמתוך מלשיר שיר עז“. עוד חרוזים וכבטאים
 בלתי מוצלחים כאלה יש למצוא „בקובץ הזה“, וכמוכן, מדראו היה, כי המשורר יוהר משגיאות
 ומגרעות כאלה. ואולם — את האמת אגיד — כשאני לעצמי אין אני מצטער על זאת ביותר.
 כל המגרעות האלה הן בעיני האות היותר נאמן, כי טשרניחובסקי אינו עוד „עגל שלם“, עגל
 בן יוסו שהתפתחותו אינה צריכה לזמן רב, אבל אינה יכולה להגיע למדרגה גבוהה“. למשוררנו
 הצעיר הזה נחוץ עוד להתפתח ולהשתלם הרבה. אבל יש לקוות מכנה הרבה בעתיד. הן קובץ
 שיריו זה הוא הראשון, הוא עוד בשירתנו כילד הזה, שאינו יכול עוד ללכת בצעדים מאוששים.
 והוא נכשל נכשם בפעם. הוא נכשל סכלי משיח. חוטא בשוגג לרוח שפתנו ולחוקי ההגיון, אבל
 לפעמים רואים אתה אנו מניק בחוקה את העבדות והכבלים, אשר שמו עליהם
 משוררנו הקודמים, גם בזאת נכרים עוד הרבה מימינו ילרות. רק אחרי עכור רתיחת הנורע אני

מכירים את כל אמתותו של הפתגם: „אם תחמוץ למשול, הכנע תחלה“. בכל אופן אות לטובה הוא, כי משוררנו החדש אינו רוצה ללכת בדרכים הכבושים לפניו, בדרך שרשו בה רבים. מר בריינן, בהקדמתו ל„חיונות ומנגינות“, אומר כדברים האלה: הוא, המשורר הצעיר, אמנם כופה ומכריח לעתים את השפה העברית להשתעבד לרוחו, לפעמים גם באופן אכזרי קצת. הוא טחב ומצרף בהמלים באופן מוזר, ביחס אל הסגנון הרגיל של ספרותנו השירית; אבל הוא עושה זאת יען כי צרה לו המסגרת של אותו הסגנון המקובל. זה דרכם של המשוררים הצעירים כעלי הכשרונות והתגיונות בכל הספרות. לבקש אופנים חדשים כדרכי שמוס' הלשון ובצורת השיר ומשקלו, רעיונות חדשים ורגשות חדשים דורשים גם סגנון חדש“ (צד II).

רעיונותיו ורגשותיו של משוררנו חובסקי הם חדשים באמת. רוב שיריו מיוסדים אמנם על דברים עתיקים כימי השמים על הארץ וכימי האדם בתבל; על הדר הטבע וחמרות האהבה, ואולם כמו שהטבע אינו מתישן, כמו שהטבע הוא מרי יום כימוס אחר ושובה מסה שהיה אתמול, ועל כן אביב הוא יצירה חדשה. וכל כבדת ארץ הוא עולם חדש, כך אין האהבה מתישנת, וכל מקרה חדש של אהבה מלא חיונות פסיכולוגיים, שלא היו מצויים עד כה, והשתלבות כחות הנפש, המיוחדים רק לשתי הנאהבים החדשים האלה בלבד. על הטבע אנו נותנים שבח להיוצר „המחדש בכל יום תמיד מעשי בראשית“ ועל האהבה אומר היינה, „זהו מעשה ישן, הנשאר תמיד חדש“. ועל כן גם שירים על מחוות הטבע והתגלות האהבה כפנים שונים נשארים גם הם תמיד חדשים ורעננים, אם רק אינם תקי לשירי משוררים אחרים, כלומר אם הם תוצאות הרגשות אמתיות ולא ילרי הרגשות מזויפות, אחת היא, אם מלאכותיות או שאולות. האשכנזי אומר: „אם שנים אומרים דבר אחד, אינו ככל זאת אחר“. תכונותיהם הפסיכולוגיות, שאי אפשר להן להיות שוות בכל פרטי הפרטים, של שני האומרים, עושות לרוב בלתי אפשרי, כי הרעיון שהביעו שניהם יהיה בכל אפילו אם שוה הוא בישותו המסמית, הנה בהכרח שונה הוא במעמדים הפנימיים וההרגשות הנפשיות, שגמר לו והונחו ביסודו. אין שני אנשים מרגישים וחושבים באופן אחד, אין מחזה טבע אחד, שיפעול על שני אנשים באופן אחד לגמרי; כל אחד מהם ימצא איוו נקודה קטנה, איוו קו דק, אשר התכונותו תמשך עליו ביותר, אין שני אנשים אוהבים באופן אחד ופובלים מאהבתם או תכעננים עליה בערך שוה. ואם כאנשים משוטטים כך, במשוררים, שכל יתרונם הלא היא אינדיבידואליותם השונה והמצוינה, עצמותם הנבדלת מכל עצמות אחרת בתכונותיה הנפשיות וביחוד בעוצם הרגשותה, על אחת כמה יכסה. ובכן אי אפשר, כי שני משוררים אמתיים יתירו חיוון טבעי אחד או יסורים של אהבה דומה באופן שוה, אם לא — כי יתקו זה את זה, כלומר יתארו הרגשות סויופות, הרגשות, שלא הרגישו בעצמם מעולם. ואמנם, כמעט כל משוררנו, מלבד יצנים יוצאים מן הכלל, היו שרים על הטבע והאהבה, שלא הכירו ולא הרגישו מעולם, רק לפי אצד קצת. כספרים. ואיך יכלו ילדי הניתו, ילדי המבואות האפלים וחניכי בתי הטרדש והישיבות, לדעת אהבה וחיים טבעיים? על כן היו השירים העבריים, אפילו „האסתטיים“, כביכול, תמיד מלאכותיים ומעושים, נל של מליצות מן המקרא או מספרים לועזיים, ביתור משולר והיינה. לא כן משוררנו חובסקי. בכל שיריו בולטת ונכרת; צמיותו הפרטית והמיוחדת, העושה גם את הרעיונות הישנים לחדשים, אחרי כי הם מתלבשים בצעירים ובטוים חדשים לפי עוצם כח הדמיון והחוק ההרגשה, המיוחדים למשורר זה בלבד. זהו אות נאמן, כי הוא בעצמו ראה והרגיש את כל מה שתאר. אמנם גם ברבים משיריו אנו מכירים את השפעת משוררי אירופה, ואולם יחד עם זה אנו מוצאים בכל שיר ושיר, כמעט בלי יוצא מן הכלל, איוו קו דק, איוו ציור חדש, שאין לורים חלק בו.

אך נפנה נא אל השירים עצמם.

קבוצת אצד לפנינו יש ששים שירים שונים, רובם קטנים, וזויה מעלתם העיקרית. מלבד שתי באלגוריות ושליש אנדות, הם כלם שירים ליריים, ושירים כאלה צריכים להיות קטנים, אם הם מרצים באמת. בהם משתמשים רגשות הלב, והרגשות האלה אינם כמים שאין להם סוף. הן זהו אמונם של כל משוררנו הוקנים ועל רוב משוררנו הצעירים. הם לוקחים איוו הרגשה נמצאה וממתחים איתו על פני שטח רחב של ממות חרוזים מימיים, ומסילא אוברת, ההרגשה את זויה ושיר את מריצותו. ברוב השירים העכריים אפשר להשמי: הרבה חרוזים,

לפעמים עד חצים, והשיר כלו עור יתעלה ע"י ההשמטה הזאת. "סרח עורף" כזה אין בשירי טשרניחובסקי. אפשר, וגם ראוי לפעמים, לשנות ולתקן בהם חרוזים הרבה. אך אי אפשר להשמיט בהם אפילו שורה אחת מבלי אשר יתקלקל כל הרושם ומבלי אשר ירגיש הקורא. כי פה חסר דבר מה. שיריו של טשרניחובסקי הם נמצאים כל כך מפני שהם קטנים ואין בהם חרוזים מיותרים. יותר כבר אפשר להתאונן עליו על שהוא מכוון לפעמים את סגנונו יותר מדי, כאשר ראינו, אולם כזאת יקרה לו רק כבואו לפתח בשירי איוה רעיון פיוטי. לא כן כשעה שהוא מתאר את הטבע או את האהבה, שם אין חסר ואין יתר. כל כחו של טשרניחובסקי הוא לעת עתה, בשירים כאלה. מששים השירים האלה יש רק י"ד שירים נוגעים לישראל ורק חמשה שירים מוקדשים כולם להגיונות פיוטיים מופשטים. ארבעים השירים הנשארים עוסקים רק בצירוי הטבע ותאורי האהבה. המשורר בעצמו מתאר את "בת שירתי" (89—88) ברמות. ניב הקסם מעל שפתי השושנים, המריע תוך חררי לבתו, "כצלצל סגנונות שאננים". ותכף מתקשרת האהבה ברמיזו עם הרר הטבע :

וּמְלֵאֲתִי קַסֵּם הָרְגָה,
הַמֵּן גְּלִי־קוֹלוֹת נְשָׂאִים...
הַיִּסְפָּרוּ זְלוֹלִים בְּגָנָה,
אִי מַעֲנֵן הַמְּפַפֶּה בְּסֻלְעִים?

וקסם האהבה עם חמדות הטבע ממלאים את כל לבו הרגש, עד כי השירה מתחילה לנבוע מלבבו "כורם מעינים באבק רסיסי צבע ואורה" (89). עוד יותר ברור אנו רואים בשיר קטן אחר את כל חלומות המשורר, את כל מניעי בת שירתו :

חֶלְמֵי אֶת שִׁירֵי־הַנְּמִיר,
וּשְׁחִיק־אוֹר וְצִלְלִים בְּשִׁדְרוֹת,
וְהַלְוֵנֶת־הַמַּעֲיָן, קוֹל טְמִיר,
וְנִשְׁקוֹת שִׁפְתַּיִם בְּעֵרֹת.
חֶלְמֵי עֵינַיִם — יְשָׁמִים,
מֵה־נְדָדָה, מֵה עֲמָקָה, מֵה־יִפּוֹ!...
בְּהֵן נְשָׁקוֹ אוֹר וְצִל עֲרִבִים,
לִי תִבְרָ וּמְלוֹאָה נְשָׁקָה. (צד 8—9)

זהו כל השיר הנחמד ובו השתפכה כל נפשו של המשורר. האהבה והטבע, הטבע העלז והרענן והאהבה הבריאה והצהולת — שני אלה הם כל מעיניו. כל רחשי לבו, כל מיתרי בת שירתו. על הרוב הם מתלכדים שניהם יחד. דוגמא נפלאה מהתלכדות הרמונית כזאת היא השיר "ליסהפיה"; גם ציור הערב הנחמד באלושתה בנן (26—24), וגם השיר הקטן, הראשון לכל הקובץ, "נצאה, נגורה שאננים", שהוא כולו הימנון מוסיקלי נחמד. אבל דוגמה יותר טפוסית הוא השיר "אביב עולמים" (8—6). בחוץ קר ואפל, כי ימי הסתו הניעו, ואולם המשורר רק יודע זאת, אבל אינו מרגיש זאת :

יְלַלְת־רוּחַ, לֹא תִנּוּחַ,
בְּאֶרֶבָה אֲאוּיָה,
וְאֵף אִם אֶדַע — סִתּוֹ בְּרַחוּבוֹת,
מֵאֲמֵן הַנְּנִי וְלֹא אֲאִמְנָה.
בְּעֵלְיָתִי — שָׁם יִפְתִּי,
שָׁם הָאָבִיב בְּשִׁלְלֵי גִנְיִי
בְּלַחְיָה מְלֹאוֹת עֲדָנָה
זֶה אֵךְ בֵּיתֵךְ רוּח־שִׁוְשָׁנִי.

והמשורר הולך ומתאר. כיצד משתקפים בעיניו המאירות של יפּוֹ השמים הרעננים, הטובעים בנגוהות שטם האביב; פניה הפורחים מזכירים לו את "התפוח הפורח", אשר "טובע כלו בלבן-פרחים", כי פניה עוד צחו סן הפרחים הלבנים האלה, ושפתותיה השושנים, אשר טרם פותחו — משוים לפניו את, נגרה הארגמן, המציץ כסתגנב בין לסככים". והיא גוסר :

רוּח־עֲפֹרָנִים, שִׁיר־מַעֲיָנִים,
בְּנִיאוֹת בֵּית־קוֹל עֲנָה:
זֹאת שִׁירֵךְ חֲמֵד־לְבִי
וּמַצְחָקֵךְ, כִּי רַב שִׁשׁוֹנָה.
וּמִסְבִּיב־רֵיח־אָבִיב,
בְּשִׁמְיֵי־עֵר, קְטוֹרֶת־אֲחוּ,
וּבְלִבֵּי־תִי תְּקוּוֹת־נִיעוּר
שָׁבוּ קָמוּ וַיִּפְרְחוּ.

משקל מוסיקלי וצירוף נחמדים כאלה הם כוראי חוון לא־נפרץ בשירתנו היבשה והחקוית. טשרניחובסקי עשיר הוא בכלל בקמבינאציות פיוטיות מקריות מאד. הנה לפנינו, למשל, השיר הקטן הזה :

עינים - שמים רבית הופענה,
 הבערה שפתים - דובר בנין,
 ציצית הנשיקות רב-אויש תבענה...
 תקסם לה קסמו הרננים? ...

ישיש שמיתבלת ותפרח הננה,
 קירקק יאדומו דובר בנין...
 מהרף המשוור, והנשקה עדינה?
 תקסם לה קסמו הרננים?

בשני הבתים הקצרים האלה מתגלם לפנינו מחזה שלם: חמרות האביב, שמי תכלת צוהלים, גנה מורחת... המשורר, העומד ומחכה פה אל כוא אהובתו, שומע מרחוק את שירתה, רואה את השמים העליונים, את הדובר בנין המתארמים, ובמחוח חולפת השתוות פיוטית: לאהובתו עיני תכלת כעצם השמים לטוהר ושפתיה האדומות גם הן דובר בנין מרחים הנן... ובהתול דק ונחמד שואל בעל השיר את המשורר: מי נסך על נפשך העדינה את הקסם הזה? האם השירים הנשמעים מרחוק?.. אך הנה הופיעה האהובה, בגנה נשמע צלצל הנשיקות המביעות רב אושר ובעל השיר שואל שנית את המשורר: "הקסם לך קסמו הרננים?"

אנחנו, הקוראים העברים, עוד לא הורגלנו לשירים כאלה ולכן נחוץ להטעים, שירים כאלה היו מצמינים לטוב כקצורם, מקריותם ויפים גם כספרות אירופית עשירה.

בין שירי האהבה של טשרניחובסקי יש רבים, שאפשר למצוא דוגמתם בספרויות האירופיות, וזאת ואי אפשר להביט עליהם כעל חקויים פשוטים, הנה למשל, השיר הקטן הזה:

עד כי האזיני את לבה פֶּרְטֵט.
 ההוּגה ודופק בְּךָ בְּכֵה.
 בו צלצלו קולות-הָאָבִיב הרעֵנָן
 בְּהַמּוֹן מְגִינֵיהִי וּפְרָחֵיו...
 בְּאָבִיב־יְמִינִי, בְּחֹדֶשׁ-הָאָבִיב,
 וַיְרוֹם הַפְּרֵם וּסְבָכָיו... (צד 15)

בְּאָבִיב יְמִינִי, בְּחֹדֶשׁ-הָאָבִיב,
 בְּשִׁרְהָ הַיָּדָא הַנְּשָׁפְחָה
 וּבְרִגְעֵי-לֵי-רָוִים וְהַמּוֹן תְּעֻלּוֹמוֹת,
 חֲבִקְתִּי, נִשְׁקַתִּי אִיתְכָּה.
 וְתָהִי, וְהַשּׁוֹר הַדְּמָמָה סְבִיבֵנִי,
 בְּחִבְקִי וּבְנִשְׁקִי אִיתְכָּה,

שום איש לא ימצא בשיר הזה חקוי מדעת, אף כי אין ספק, כי השפעת היינה וביירון ישנה בשיר היה. להכשרון האמתי יש קיבה טובה, המעכלת היטב את המזון הנתון לה מאחרים, המזון הזה נעשה לחלק מעצמיותו ורק בצורה מיוחדת להכשרון הזה היא כושרו להקוראים, וכשרון בינוני כבולעו כך פולפו ועל חקוייו אינו טבוע כל חותם של עצמיות, ולכן התקשטות בנוצות של זרים יקרא להם תמיד.

שירי האהבה של טשרניחובסקי הם ברובם עלווים ומלאים ששון החיים, וזה אות, כי היינה לא הרבה להשפיע עליו. משורריו החרשים רגילים כלם לבנות ולהתייחס על אהבתם הנכונה ויוללותיהם כבר היו לנו לזר, כי מוטיפות ומלאכותיות הן, ולהפך. הרבר המציין את כל שירי טשרניחובסקי, וביחוד את שירי האהבה שלו, הוא רוח הששון הממלא אותם; צהלת החיים מתרוממת בשיריו ער לשכרון החושים, לעליצות פראית ומוערת, המשכיחה את כל הדאגות: "אכול ושתה. כי מחר נמות".. האהובה אוסרת לדורה:

הור נוער, הור-ששון נְצַבִּים,
 עד הם לא הִרְחִיקוּ לְגִדּוֹד:
 עד לא נָמִי צִלְי־עֲרָבִים.
 בְּל עוֹד חַיִּים נִשְׁאַף, נְחִמּוֹד -
 נְגִילָה, נְהַעֲלֶסָה בְּאֶהָבִים,
 נְרִיעָה נְמַפְרָה נָא, דוֹד. (צד 13)

נְגִילָה, נְהַעֲלֶסָה בְּאֶהָבִים,
 נְרִיעָה, נְמַפְרָה נָא, דוֹד!
 בְּל עוֹד לֹא הָעִיבו הָעֵבִים
 שְׂמִינֵנוּ מְעֻלְפִים חֵן, הוֹד;
 בְּל עוֹד גַּם פְּגִינֵנוּ לְהָבִים,
 גַּם לְבִי, גַּם לְבָהּ בִּיקוֹר,
 והאהוב אומר לאי-בוחו:

כי נפשיך ענפה מהענוג נגיל,
 ועיניך קסמי מנער -
 כי תדעך תוך בהמית-דמך האיש,
 ובבלבה בי נח הפער.

יִרְחֹו דְמִיךְ, וְחִמְרוּ בְסִיר,
 אוֹת־לֶחֶב עַל לְחִיךְ יוֹפִיעַ.
 וּבְהַלְמוֹת־הַפְּעַם יָד דְּפָקָה בְּלֶב,
 וְאִש־חֶשֶׁק, הַחֲזֵה תְּנִיעַ. (27 - 26)

שִׁיר־עֶדְן, שִׁיר־פְּלֶאזָה, יַעֲלֶת־הַחֵן,
 אֲנִכִּי גַם אִזְ לָךְ אֲשִׁירָה,
 וְלִשְׁרֵי יִרְחֹו דְמִיךְ בְּסִיר.
 וְעַז אֶהְבֶּה וְחֶשֶׁק אֶעִירָה.

לשירים כלאי חיים ותאוה סוערת כזאת לא הסכינו עוד קוראינו כלל. הם הסכימו להשיירים המלאים לא רגש, כי אם מליצית, לא עוון התרגשות וסערת הנפש, כי אם בכינות מלאכותית ומעוררת שעמום. אפשר לשער, איזה קצף והסתערות הרוח יעורר בלבבותיהם, השיר הטאטארי, הנקוב בשם „בין הגוי ס'ע" (66-65), שבו קוראה העלמה דטאטאריית לאהובה לבוא ולהתראות איתה לפנות ערב, באמרה:

לְרַגְעִים הַיּוֹצֵתָנָה, הַדְּעֵכְנָה
 שְׁתִּיר־עֵינִי, שְׁעַמְקוּ מִתְּהוֹם,
 אֲנִי־אִישׁ, אִש־מְאֹוֹה, אִש־חֶשֶׁק,
 אֵלַי בּוֹא - הֵן כָּבֵר בְּרַד הַיּוֹם:

אֲנִי בְּאֵיבִי־יָמִי רַעַנְנָה,
 שְׁחַרְחֹרֶת וַיַּעֲלֶת־הַחֵן,
 בְּגָלִים יְנִיעוּ שְׁנֵי־שִׁבְרִי,
 וְשְׁנֵי יִלְבְּנוּ מִשְׁוֵן.

והו הר שולמית, זאת האהובה אשר ב„שיר השירים", המהללת גם היא, בתמיכות של בנות הטבע, בעצמה את יפיה. ואולם היהודי, שעשה את „שיר השירים" ל„קודש קדשים", לשיחה בין כנסת ישראל והקדוש ברוך הוא, היהודי הזה יכוה ברותחים האלה. לו, אם תכתבו שירי אהבים, תכתבו שירים צנועים עם פסוקים מעוקשים וחדורים סגנוניים כעין אלה, שכתבו אד"ם הכהן וגורדון בשעתם. לא כשביל יהודי כזה נכתבו שירי טשרניחובסק בשירה חיה זריכות להתבטא בלג'הרגשות החיות, והתאוה הסוערת והמתפרצת היא הרגשה חיה, חלק גדול מן החיים הצעירים.. אולי כפני שהרגיש המשורר, כי חלק החיים הזה חסר כעז לכנותו, בחר לשום את הרברים הסוערים והטבעיים כפי כת קדם וכת טבע מעם אחר, כפי עלמה טאטאריית... לפעמים מקשר טשרניחובסקי בשיר אהבה איזה רעיון פסיכולוגי עמוק, כמו למשל, בשירים: „הכל נשכח" (צד 66) ו„עזי תקר שירת אהבה" (66). כראשון מראה לנו המשורר את הוא מעיר על העובדה הפסיכולוגית הנפלאה, כי רק כעבור האהבה אפשר לשיר עליה, נפש האוהבים הסוערים והתאונניים, אתרי הרעש", כאשר היתה „שלהבת הלב" לבער. ובשני כי בשעה שהאיש מסור בלבו ונמשו לאיזה דבר, מתפעל מסנו וחי בו, אינו יכול לתארה. להיצירה הפיזית היפה נחוצה הסתכלות אוביקטיבית, טהורה וחפשית, וכשעה שהאדם אוהב או מתפעל הוא סוביקטיבי, נרעש ובלתי מסוגל להסתכלות טהורה. בשיר המצוין „איריאל" (8-5) הליט המשורר רעיון מקורי אחר. איש בעל רמיון ובעל רגש רואה עלמה, המוצאה חן בעיניו. סיד הוא מתחיל למצוא בה את כל המעלות הגופניות והרוחניות, שמציד לו דמיונה את כל המעלות הטובות, שהוא רוצה למצוא ב„איריאל" שלו: את „עומק אוקינוס היס", את „שחוק ילד תמים", את „חשבת ליל ננב וברק מאור הים", את „ויו הכליל צפירה ברסיפי הטל", ככה מתרוממת ומתעלה העלמה בדמיונה היא כתחלת להיות האל אשר לפניו ישתחוה ואילו יתפלל, ואת האליל הזה הלא ברא הוא בעצמו, הלא הוא בעצמו הרבה את קסם חגו את יפיו. עדנת ומעלות רוחו... הוא שמח על האיריאל הזה שמחה גדולה, הוא כרגיש בהכרה בלתי ברורה כי האליל הזה הוא מעשי אצבעותיו, ובכל זאת הוא גם ירא מסגנו הוא מעריצהו כאלהים:

וּמְלֵא יָל וּמוֹרָא מַעֲיֵנָה בִּי שְׁמָהּ
 כְּגִדְתִּי וְאָלִיט הַפְּגִים.

הציורים אשר בשיר הזה הם כן היותר מבהקים והיותר כריזמים, ושני התרזוים האחרונים האלה סביעים את הרעיון בקצור נמרץ, אבל במריצות רבה. אמרנו למעלה, כי ציורי כחוזות הטבע מתלכרים בשירי טשרניחובסקי עם האהבה בתענוגיה ויסוריה. ואולם יש בקובץ הזה שירים, המתארים רק את כחוזות הטבע בלבד, בלי כל יחס אל האדם. פה הראה המשורר את כשרונו הרב בתור מסתכל אוביקטיבי וציר נפלא. מעיניו לא נסתר אף קו רק יאחר, אף נקודה קטנה אחת. הוא יודע להטעים באופן טבעי ובלתי מוחש

את כל הקיום היותר עיסויים, להבליט את התכונות המצינות של הצלמון (אֶנְרֵשְׁאֵמֶט) המתואר על ידו, אבל יחד עם זה, לא ילזו כנגד עיניו גם הציורים מסדרה שניה. הנחוצים גם הם להשלמת התמונה הפלאסטית. גם בשירי הטבע, כמו בשירי האהבה שלו, אנו רואים את ששון החיים, הנובע כמעין חי מלב צעיר, בריא ורענן. הוא מתאר בחכמה יתרה מחוות עליונים, כראות האביב עם שמשו הצהלה והשופכת פלגי נוגה ושפעת זוהר על כל היקום, עם הצמיחה והפריחה המהירה והחיים השופעים והנחמנים אשר בכל, עם „ים הרגש, מטלכת הרמש, השיקק ושווק וכזומם והרסה“ (צר 31). הוא אוהב, בכלל, לא את השקט והיגלוה אשר בטבע, כי אם את ההתרגשות הנחפזה והמלחמה שאינה נפסקת, בשיר אחר הוא אומר:

לא רנעני שָׁנָת, טָבֵע, וְחַלְמוֹת יִמְאָקוּ, עַל מְרוֹס־שִׂיא־הָרִיחַ וּבְמִכְרוֹת עֵמָקוּ,
כַּךְ רָגַשׁ כִּדְ אֶרְאָה וְשִׁעֵרוֹת־הַקָּרֵב; בְּתֵהוּמֵי תִישִׁימוֹן וּבְצֵל חֲבִיּוֹן עֵב. (צר 10).

הוא רואה את מלחמת הקיום בכל: בעסקי המכרות אשר כחתח לארמה ועל שיא ההרים, אשר לעב יגיע. הגלים, ההולכים ומתנפצים אל הסלעים ושיבים ככ" שנית ונלחמים סחדש עם הסלעים עד אין קץ ותכלה. עד כי „אכנים שחקי סים וצור נעתק מסקיסו“, כגבירים כקרכו את כל כחותיו הנפשיים, את כל סערות הקרב אשר בלבו פנימה: הוא רוצה להיות מתמיד במלחמתו כגלים האלה, הכתמוללים ושכים כפעם כפעם, ואיתן ועומד על דעתו כמלעים האלה, אשר למרות סחף־המשרבים ושאונם, סמקום לא ימוש. את אהבתו לסערות אשר כבטבע ראינו ככר כחרוזים המובאים למעלה; „כרעוש, כנעוש ונתוץ ארוזים סער ננב“ וכי; וכאהבתו את סערות המלחמה היא אוהב את החיים המתהפכים לכמה גונים. כי החיים ההולכים ומשפנים הם מלחמה סתמידה: כמקום שאין מלחמה יש קפאון, ואי ההשתנות סכויאה לאט לאט לירי רקבון פנימי. בכל אחר מחוות הטבע היא שכח וצוהל לקראת הגוניות (כאנינפאלטינגקייט) שבו. כזאת אנו סרגישים כשירים הציוריים „כאביב“ (צר 13—15) ו„כיתה אבי“ (31—29), הראויים לבוא בכל כריסטומאפיה עברית לילדים. כזאת אנו מרגישים כשיר „ילדי ארמה“ (85—84), שבו קוראות השבלים המלאות, הכריאות והפוריות, אל העלמה הרסה ובעלת הרוח הנכאה, כי תצא גם היא הישרה ותתענג על ההוד וההדר, הכריאות והרענונות, אשר בכל יצירי הטבע, בכל „ילדי הארמה“. כשיר הקטן הזה יש חרוזים, המראים את כשרונו של טשרניחובסקי למסור כמלים כוסיקליות את הקולות והפעולות, המתאימים להרעיון הצפון כמלים האלה. הנה, למשל, חרוזים כאלה:

וּבְנוֹעַן שִׁבְלִים תּוֹפְעָנָה וּבְנוֹעַן שִׁבְלִים תּוֹפְעָנָה
כְּבְרוֹת־חַיִּימֵינֵנוּ כְּבְרֵאֵי, עֲדִינוּ בְּת־אָדָם, נָא גִשִׁי! (צר 34).

ע"י השנות המלה „ובנוען“ פעמים וע"י הצלצול הרך אשר כמלים המקבילות זו לעומת זו „תופענה“ ו„תבענה“, אנו כאלו רואים הננו את השבלים כהתנועען והתלחשן, חקוי קולות הטבע ופעולותיו יש כשירי טש' למכביר וככולן אין אף מלאכותיות כל שהיא. כן, למשל, נשמע קול הרעם כחרוזים האלה:

וְרָגוּ הָרָעִם, וְשָׁאָג וְנָהֵם,
וְרָעַר, וְנִחְפָּא הַקּוֹל (צר 70);

או קל השברים הכוסיקליים, כהתרסס זמרת הצפרים לצלילים דקים ומתפורים, כחרוזים:
מְטַר־הַרְעוֹת־גִּיל וְצִלְצִלֵי־חַן;
עֲפְרוֹנֵי הַשְּׂבִימִים לְעִיר רוֹן (צ 9);
או שאון כתי המלאכה והמכונות כחרוז:
כְּשִׁרְיַת־מְגֵרָה אֵן וּבְהִלְמוֹת־רַעֲס־פְּטִישׁ (82).

הנני כעיר על הרבר הזה, וען כי ה„רהיטמוס“ הטבעי, המכונה כשם Onomatopoeia והכפאר את שיריהם של טובי משוררי אשכנז, אנגליה ורוסיה, אינו ירוע כלל למשוררים העבריים. חיותר כצוינים כין כל שירי הטבע אשר כ„קובץ הזה“ הם השיר הקטן „הערב“, שכבר הראה כר כריינן את כל יפיו כהקרמתו, והשיר הארוך כרחם הנקיב כשם „התוכרי עור?“ (קטעים כסופאמה), שבו מתואר לילה שלם ככפר ציורי, לָמֵן התחלת הערב כמשך כל הלילה.

עד אור הבוקר. כדי שלא להאריך בדוגמות נביא רק את החלק האחרון מן השיר הנפלא הזה, את החלק המתאר את סוף הלילה ואת ראשית הבוקר:

העולים אט מירק־הבקר,
 ויחלוף שיג בין שרפ־עין;
 וימן תקצה עד תקין
 בברכה געור הנה־גל.
 ופתאם נפל משמי־על
 מטר־חרועות־גיל וצל־לי־חן:
 עפרוני השמים לעיר רון,
 והבוקר אור. הבוקר עד:
 בשריקת־דלי על פי־הבאר,
 בגנוע על העין הבד
 ובשעטת־סוס המנמא חול,
 ובתמרות עשן עורים על...

והליל שפי שטם גם שטם,
 הצדה נתיב החלב גמ.
 ועש על בניו לאמו שח
 ויט לארץ עד הסבה.
 ואילת־שחר עורה בין
 העבים, מלאה נועם וחן
 וחרו יחרו בוכבי־פז,
 וכוכב אחר פוכב גם.
 והיחם די ורד.
 ונבלות־מזרח חורו מעט,
 מקרב געור רוח קל,
 בל דשא־שדה רטובי טל:
 וחרפים ריחות ציין־הבקר,

(צד 29 28)

ציור נפלא ומורגז כזה היה נותן כבוד גם לאחת הספריות היותר עשירות. השיר הארוך הזה חורו כלו אך ורק במלים בעלות הכרה אחת, וזהו דבר קשה מאד בשירים ודורש אומנות רבה, ובכ"ו נשאר השיר מתחלתו ועד סופו מצלצל, קל ושוטף באופן היותר נעלה. אמרנו למעלה, כי טשר' רואה חיים בכל. נפלא הרבה, כי הוא מוצא חיים והיה טמירה גם כליל אופל ועלמות, אשר כאלו עמדו בו החיים מלכת:

בליל זה המון פלאי־פלאות וסוד
 מלאה התבל ומרואה,
 מביט האופל - מורא והוד -
 ברבבות־אפי־עין־רואה. (צד 9)

ברמיזו הכיור של המשורר חי האופל ומביט עליו ברכבות עינים כמלאך המות. החרוזים האלה יזכירונו את ציורו המפורסם של גיאירי מופאסן La Nuit, שבו מתאר המספר הגדול, כיצר התישך רודף אתרוי, לוחץ אותו ומעיק עליו: לא הוא רואה את האופל, כי אם האפלה מתכוננת בו בעינים חוררות ומרות זועה. העלטה מקבלת ברמיזו מציאות ריאלית, ישות סורית וכמוסה, וכן היא בעיני משוררנו:

בליל זה באשין עמקי־ארץ ועל
 "יש" אדירה נעלם יתנער,
 בליל זה מר יאנוק. מר ימר הגל,
 אור מתעה באנמים אט יאר.
 וחרש יתלחשו העלים על בד,
 קולות נעלמים יקראו,
 בליל זה בערפף, על הרים כי רד,
 נצוירי־אשפנים יתעוו...

ההסתכלות בטבע מביאה על הרוב את המשורר לידי צהלת החיים, בראותו את ידה הנדיבה של הכריזמה; ואולם יש אשר אותה ההסתכלות מביאה אותו גם לידי תונה חרישית. תונה כזאת מנשכת כבר בחרוזים המוכאים בזה לאחרונה. ואולם היא מובעה ביתר כשרון ומתרוכמת עד לאותה התונה העולמית, לאותו עצבון החיים, שהם הנגינה (שצן) היסודית בשירתם של בירון, ש"י והיינה. בשיר הקטן הנקוב בשם "אלגיה" (צד 68-69), כבר ראינו, כי הגלים המתנפצים אל הסלעים ולמרות זאת הם שבים כפעם בפעם להלחם עם הסלעים האלה, ויוצקם בלב המשורר רוח עזו ונבונה, כי הם בעיניו סמל המלחמה בלתי הנפסקה. ואלה הם כל החיים וזה כל האדם... ואולם לפעמים מביאה אותו מלחמת הגלים לידי מחשבות אחרות לגמרי, למה ובשביל מה כל המלחמה הזאת? לאיזו מטרה ותכלית הגלים באים ושבים כלעומת שבאו? מתי יבוא הקץ למלחמה הזאת? ואם יבוא הקץ, מה יהיה אז? האם יש איזו מטרה

לחיי האדם עלי אדמות? בעולם הגדול והרחב נולדים ומתים רבבות בני אדם בכל רגע, הללו נוצצים והללו נובלים, כעשב השדה, וכדם נלחמים, וכלם שואפים, ולעולם אינם שבעי רצון, לעולם אינם סגועים אל התוף... היש איזה חוף? ואם יצגנו אם אפשר, כי תחרל מלחמת הקיום ובני האדם יגיעו למנוחה שלמה, האם אפשר לו לאדם לחיות באפס מעשה, בלי שאיפות ותקוות ומלחמות בעד התגשמות התקוות? ... על כל השאלות האלה אין שום תשובה: הגלים מתנפצים זה כזה ועל הסלעים, בני תמותה נלחמים זה בזה ובטבע המת ונספים במלחמה, קצף לבן כשלב מתהווה בלי הרף, גל ידרף גל, רור אחר דור יחלוף — ותשובה אין... זהו עצבון החיים, זוהי ה„אָלגיה“ העמוקה של ההווה, המעציבה את המשורר הצעיר... כשיר הזה אנו רואים אותו: נוגע כמעט הראשונה בשאלות עולמיות עמוקות ומעציבות ואינו פותר אותן, כי אין פהרין. — הדבר הזה מוכיח, כי ששׁי לא יסאר רק ציר, המתאר את חיצוניותם של הרבדים והמעשים אשר לפניו: הוא יתעמק בפנימיותם וגם בפנימיות הגיונו העצמי. לעת עתה יש פה שירי הלך-נפש (מה שקוראים האשכנזים „שטיממונגסליעזער“) במספר מועט מאד, לטוב זה נחשוב את השיר „המרץ מאד „גענועים“ (צד 12—11), שבו יזכר המשורר את ימי ילדותו וכתרתו, אשר בהם היה כאושר, יען כי חייו היו מלאים תקוות ודמיונות וחלומות:

עת עוד נִפְשִׁי גִרְסָה לְחַיִּים, עַת נִשְׁאַרְתִּי בְּפִשֵׁי הַתְּקוּת,
נִבְעָו רִגְשִׁי בִּי בַּמַּעְוִן; אִין מְלֹאֲתֵן טְנִי דָּין.

מה קצרים ונכרצים החרוזים האלה!

המרץ בעצב הממלאהו הוא גם השיר הנחמד בפשיטותו „גם תרוה, גם אורן, גם אלון“ (צד 64), ו:א רע הוא גם השיר הקטן „יביטו ממעל כוכבים“ (14), אלה הם כל שירי העצב אשר ב„חו“ם“. ולעומת זאת כרובים ביניהם אלה השירים העליונים, שיש בהם גם רעיונות נותנים תקוות טובות לעתיד. היותר מצוין בין השירים מכין זה הוא „לדעתי, השיר „כל דכפון“ (56—55), רעיון נעלה וכרחיב הדעת צפון בו. המשורר קורא בנדיבות והרחבת הנפש לכל איש אומלל בחיי רוחו, לכל מר נפש וצמא לאוריה, כי יבוא אליו, אל המשורר „העשיר ברוח“, אשר פתח לפניו את אוצרותיו הרותניים ויעניק לו סרגן שמים:

וְאֵת שְׁמֵי-הַשָּׁמַיִם אֲנִלָּה לְפָנֶיךָ,
מַעְלוֹמוֹת הַבְּרִיאָה תַּחְוֶינִי עֵינֶיךָ,
וּשְׁפוּנֵי-טַמּוּנֵי-הַהוֹמוֹת-דֵּהִים;
וְאֵת יִצְרֵהָאֲדָם הַנִּפְלָא אֲרֹאֵךְ,
וּפְחָד וְרַחֵב רַבֵּךְ וְרָם.
אִם עֵינִים מִקְדָּשֶׁךָ עַל מִזְבְּחִי וְאֲרֵנִי,
וְאִם נָלָה כְּבוֹד אֵל וְנִעְלָו עֵנֵנִי,

בְּנִשְׂוֹא הַרוּחַ תִּקְוָתְךָ פְּרוּיִן —
אֲשַׁפְּךָ עֲלֶיךָ מֵל תַּחְתִּי וְנִעְדֵנִי,
וְיִשָּׁב וְרָפָא לְךָ — תְּזוּק וְאִמִּין!
וְיִם שִׁירָה עֲדִינָה אֲרִיקָה עֲלֶיךָ,
בְּמַחְזוֹת שִׁבְי אֶךְ תִּשְׁנָה נִפְשֶׁךָ,
וְיִשָּׁב תּוֹם-הַנְּעוּרִים וְהַטּוֹב אֲשֶׁר בָּם,
וּבְסִעְרוֹת-הַדְּרוֹרוֹת גַּם מִשְׁקֵד-רְמִיָּה
יָךְ גְּלִים, כְּהַכִּית הַגְּלִים בָּיָם....

ב.

בספרו של משוררנובסקי כרובים השירים, הצריכים לפעול על רגשות האיש הפרטי בישראל, וכועטים לערך השירים הנוגעים לכלל האומה, לישראל כולו. הרבר הזה טבעי הוא מאד. צעיר בעל הרגשה עזה וסוקרת כרגיש בימים הראשונים להגנלות עציבותו והתרקמות כח היצירה הפיוטית שלו יותר את תענוגיו וצרותיו הפרטיות כאשר את כצב האוכה כולה, וששׁי מתאר רק מה שהוא כרגיש, וזאת תהלתו. בין ששים השירים אשר בו יש, כאמור, י"ד נוגעים לישראל. עשרה מהם הם ערים ליריים וארבעה הם באל ארות קטנות, נפלא הדבר, כי גם ברוב השירים „היהדותיים“ האלה עומדים ציורי הטבע בשורה הראשונה, העיונים האלה כתלכודים בתקנת האומה, הרוצה לשוב אל חיק הטבע, לחרש נעוריה על ארמתה, כאלה הם השירים „חיים חדשים“ (19—18), „על קברו“ (74—73) ו„שיר גרש“ (52—5), שני הראשונים יפים הם, אך אינם מצטיינים בשום רעיון חדש. ולעומת זאת, „שיר הערש“ הוא באמת מצוין מאד

ומקורי במדה מרובה גם בתמונתו גם ברעיונותיו. האם מישנת את בנה לעת ערב, כאשר יטו הצללים, והיא שרה לו שיר נעים, שבו משתלב הלך הרוח של „בין השמשות“ עם מצב האוֹסֶה, עם „בין השמשות“ הארוך, אשר הניע לישראל:

אַל מְצַלְלֵי-אוֹפֵל תְּגוֹר,	יִצְעָפוּ וַיִּרְנְנוּ,
אַתָּה כִּי אֲנֹכִי.	יְחַר שִׁחַר, וּמְקַדֵּם
יֵאָדָר מְזַרְחָה בְּנָפִי רְנָנִים	יַעַל גַּם שְׁמִשְׁנוּ.

וכן הולך השיר ומונה את תלאות ישראל ואת תקותיו, את הצללים ואת האורות אשר בחייו, וכל אחד הבתים גומר פעם בלחן (refrain) „ועל גם שמשנו“ ופעם בלחן „עוד שמשנו יעל“, אחרי כן באה תקות הנאולה:

אַם גַּם יֵאָחַר יוֹסֵף-הַנְּאוּלָּה,	אַל תִּנְאֹשׁ אֶסֶר-תִּקְוָה:
יִצְעַד שְׁעַל-שְׁעַל.	עוֹד שְׁמִשְׁנוּ יַעַל.

ואולם לא משורר כשטרניחובסקי יסתפק בתקוה ובנאולה לאמית. אחרי החרווים תגוחים האלה באים חרווים סוערים ונמרצים, שבו קורא המשורר את כל הדור הצעיר אל תחת רגל הגבורים הבונים את הרבות ארצם, ומעטים מאד בשירתנו מלאים עוזו ואש כחרווים האלה. בשיר „על כנפי רמיוני (37-38)“, שביצרו נרשמו תריוויו הידועים של היינה „Auf den Flügeln des Gesanges“, לאות, כי שידו של היינה העיר במשוררנו את החפץ לכתוב את שירו העברי, מתאר המשורר את תשוקתו לשבת עם אלהותו בקרבת הד תבור וחרמון, ואנו מוצאים בשירו זה ציור נפלא מכתוזות הטבע בארץ הקדם. אושר הכלל ואושר הפרט מתבוללים ברמיונו: כאשר יתענגו הנאהבים על נועם אהבתם ועל הטבע הנהדר, תלחוש להם כל שבוֹלֵת-פֶה, תצטנף להם צפור כל כנף ויביע ים כנרת בהמולתו הנעימה את התקוה הגדולה והמוהידה: „ישוב עוד יסרח העם“.

משוררנו הוא כל כך מלא וחדור מהערצת היופי, עד כי אפילו בשירים, שהוא בא בהם כמוכיח ומטיף לעמו, הוא מתמרמר על העדר היופי יותר מאשר על העדר הטוב, כי היפה הוא הטוב בעיני משוררים כמותו: הנה לפנינו החייון „בליל תנוכה“ (50-48). החשמונאים קמים בליל אופל וסופה מקבריהם, רואים את בניהם, החוגגים את חג נצחונות המכבי ונפשם תשתמך בחרווים האלה:

הֵן אֵלֶּה בְּנֵינוּ וְ אֵל גִּלְי־עֲצָמִים,	אֵין בָּת, אֵין אֵיל, הַפְּחַד פְּעִינִי.
יָדִים יִבְשׁוּ, הָעֵרֶקִים אֵין-דָּמִים,	וּכְפֹפֵי-הַקֶּמָּה כְּעָרְבָה עַל עֵינִי.
אֵל צְמוּקֵי-הַמּוֹת. הַחַיִּים בְּנָם,	אוֹר־יָהּ בְּל יָדְעוּ, מִתְּחַסֵּם-מִמֶּנִּי.
הַחַיִּים וְלֹא חַיִּים, וְנִקְנִים בְּלֹא-עֵת.	מָה יוֹפִי בְּל מִבִּין נְשָׁמְתָם הַנְּבִאָה וְכו'.

העדר הרגשת היופי הוא למשוררנו מרום קץ אסונה של האומה הישראלית. לו היה ישראל מבין וחש את היופי כי אז לא היה מוחו הולך ומצטמק, כי אז לא היתה קומתו נכספת ועינו מסתרת, כי אז היה כחו אתו, ואז גם לא היתה חיתו מטבע ונמשו נכאה, ואותה ההשקפה מבצבצת מן השיר „אני מאמין“ (63-62), שהוא, כשמו, profession de foi של משוררנו. ה„עיקרים“ שלו הם, קודם כל, חופש הפרט ואשרו, ואחרי כן האמונה באושר הכלל האנושי כלו, בשלום, שקום באחרית הימים בין כל העמים השונים, הנלחמים זה בזה כיום, ולבסוף האמונה באושר עמנו בארצו העתיקה, ששם יקום

דוֹר בְּאָרְצָן אֲמַנֵּם חַי,
לֹא בְּעֵתִיד, בְּשָׁמַיִם,
חַי־רִירוֹם לוֹ אֵין בִּי.

וכל ה„אני מאמין“ גומר בעקר היותר גדול של משוררנו:

אֲז שִׁיר חֲדָשׁ יִשְׁרַח מְשׁוֹרֵר,	לוֹ לְצַעֲרִי, מַעַל קִבְרִי
לְיוֹפִי וְנִשְׁבָּב לְבוֹ עַר.	פְּרָחִים יִלְקְטוּ לְדוֹר.

היופי והנשגב הם האלף והתי"ו של כל תקותיו. חזיונותיו ואמונתו. השיר „מחזיונות הנביא (68—66) שבו רצה להיות למשורר חברותי ולהתמכר על עשרי ישראל, הכיום בלבם לאחיהם העניים, בני המון העם, אינו עולה בכללו על בינוניות. השיר „בעים רוחי“ (62—60) הוא אמנם נמרץ בהתמרותו הגדולה, אבל הוא מלא מליצות נפרזות, וזהו השיר האחד מכל שירי משרניחובסקי, שנלקח בותר. השיר „קבוץ גליות“ (77—76) הוא אומנות יפה מאד, אבל אין זו מלאכת מחשבת. השיר המשובלל האחר, המתנה את צרותינו ועוניינו, הוא השיר הנעלה „אנחות כנור“ (6—5). המשורר סדבר על האנחה הראשונה, שהתפרצה מתחת ימיתו הכנור העברי, בשבת ישראל על נהרות בבל. ומני אז מעירות את כנור יהודה רק אנחות מרות, רק דמעות לזהות, וגם שירי הששון שלנו מהולים חמיר בתונה הרישית:

כִּי נָעִיר שִׁיר־שִׁשׁוֹן, מְנַגֵּינָה אֶךְ בְּרָה,
 לָהּ עִמְקֵי־לֵב יַעֲנוּ בְתִלְוֹנָה מְאֹד בְּרָה.

והמשורר שואל, מתי יבוא הקץ להאנחות והתלאות האלה, מתי יחדלו הטלטול והנדרים? האם בשוב האומה לתחיה, או אולי כחרול האומה לגמרה?...

אֵת שִׁיר זֶה מְלֹא־נְהִי מִי וְשִׁיר בְּאַחֲרוֹנָה ?	תְּהִי שִׁיר־תְּנַחֲחוֹן, תִּרְעֵעַ בְּנְאוֹנָה,
אִם קָצוּ הַשְּׂמֵעָנָה אֲזוּנִים ?	לָהּ יַעֲן קוֹל־תוֹף וּמְצִלְתִּים ?
אוּ לְרֵאוֹת־בְּגִים כִּי שָׁבוּ צִיּוֹנָה,	אוּ בּוֹעֲקֵת־שֶׁבֶר, בְּאַחֲרֵית־הַיָּמִים,
תִּפְסַק וְזֹאת שִׁיר־הַנְּכָאִים ?	הַשִּׁירָה־הַקִּינָה תִּתְקַלֵּעַ לְעוֹלָמִים...

מי ממשורריו הביע את יאשוו של העברי בגולה ואת נחלי הרטעיות ושפעת האנחות, הנתכות מלבו הנשבר בלי קץ ותכלה זה אלפי שנה, בחרוזים מיניו לב ומחירי נפש כאלה?

בעלות-תוכן-עברי הן ברובן גם הבאלאדות והאגדות המעטות אשר בספר הזה, ואולם גם כהן נוסלות האהבה והסבע מקום בראש. הנה הבאלאדה „בעין רור“ (47 45), המיוסרת על מה שמסופר במקרא, כי שאלו הלך לדרוש בבעלת אוב והיא העלתה לו את שמואל מקברו, הרבה פרובלימות פסיכולוגיות היה יכול משורר אחר למצוא בהגדה הזאת: שאלו, אשר בעצמו בער את האובות והידעונים, נכער בעת צרתו להאמין בהם; מוסר כליותיו על המרותו את פי ה', על רדפו את דויד מקנאה אגואיסטית וכדומה. מר טש' אינו יודע מכל הדברים האלה, הוא יודע רק אחת: שאלו היה מקורם רועה צאן; ואחרי כן נמשח למלך, ומני אז רק תלאות הקיפוחו מכל עברים, ולכן הוא מתחרט על שהחליף את שוש הרועים בשרביט המלוכה. והו הרעיון העיקרי של הבאלאדה, רעיון, אשר כנראה לכל, אינו חדש ביותר, אך הוא מובע יפה זמקף מסבות נאותות מאד. באמצע החרר סרתיחה הקוסמת, בעלת האוב, את קלחת-הנפרית וענה את פעל הקסמים, וכמענל עוסר שאיל תפוש ברוב שרעפיו, לבו ניבא לו, כי מחר יספה במלחמה והוא עושה את חשבון הנפש האחרון. כל חייו יעברו לפניו במחזה; עיר גבע עם סביבותיה הנחמדות; ושמי תכלת וריחות ערנים, כרי ירק וערדי צאן. ארונים חסונים וצלצלי פעמון הערר — והוא מה בריא ורענן, ונפשו מה שלוה ושקטה... ועתה — עתה נפשו לא תרע שלו, הוא מסחר מפני הפלשתים, אלהים סר מעליו, הקנאה כרוד היא כרקב בעצמותיו — ובהופיע שמואל לפניו בחזון, הוא מתאונן על אשר לקחהו הרואה מאחרי הצאן ומשחחהו למלך, אבל שמואל יעננה דברים קצרים וקשים (במסבות כאלה אין מקום לדרשות ארוכות): „על מריך, גאון לברך, אלהים יזעמך — מחר אתה עמי, גם אתה, גם עמך“. שאלו המלך הנבור שב אל הסחנה כמלך ונבור. הוא יודע, כי קרב קצו, הוא כבר נושא מחיו ופניו חורים, אך הוא מושל על עצמו, אינו מתירס ואינו מתמרדר. הוא נכון לקראת גורלו וימות על הרבו כראוי למלך בישראל.

רעיון יפה כזה אך יותר מקירי רצוף ב„איריליה“ הנחמדה „מוצאי שבת“ (60—57). היא נוסדה על האגדה העברית הידועה, כי הרשעים נחים בגיהנם בכל יום השבת עד אחרי תפלת ערבית. מר משרניחובסקי מתאר ככשרון רב את השעה האחרונה לפני שקיעת החמה, בערוב יום השבת:

יִרְבְּתֵי־מַעְרָב תִּכְעַרְנָה
מִחַת עֲרֻמוֹת הַפֶּז,
רִשְׁף הַשָּׁמַיִשׁ הָאֲחֵרוֹן
לוֹחֵשׁ וְרוֹעֵד וְנָם.

קַתְלֵה־חַמּוֹן עֲלָלִים נַחְפָּזִים
כָּאֵל עַל כֶּל מִשְׁעוֹל וְנָם,

רוּחַ מִתְלַמֵּי־הָאֶחָד
חֲרִישֵׁית תִּתְנַגֵּב בְּלִמָּה,
בוֹכְבֵי־הָעֶרְב, שׁוֹר, יָהֵל,
כָּאֵלֹו הוּא רוֹחֵץ בְּיָם,
מְלֵא עַל גְּדוֹתָיו מִי־הֶרֶב,
עוֹמֵד מְזַעְפוֹ וְנָם.

הציוור הזה הצליח למשוררנו באופן נעלה. ואולם הרעיון העיקרי, מניחת הרשעים בזמם השבת, אשר טפוסותו העברית בולטת, נעשה אצלו לרעיון, שאין בו שום רושם עברי מיוחד. הוא מתאר, כיצד נשמע בגיהנום, כהגיע, בערב שבת, תור, בין השמשות, קול אדיר, הדורש להדול מענות את הרשעים. והקול הזה —

יִחְדָּר אֶל נֶפֶשׁ שֶׁהִצִּית
שֶׁפֶק אֲכֹרֵי כֶּה אֵשׁ,
כְּרִצַּת־אֲרָאִים יִרְעֵה
וְיֵאמֵר לְשֶׁפֶק הַחֲרֵשׁ.

יִחְדָּר אֶל לִב־שׁוֹנֵא־כְרִיֹוֹת,
כֶּבֶד זֶה, שֶׁקָּפָא מְקוֹר,

וְרִיח־הָאֲבִיב וּבְשָׁמִי
יָבִיא עִם תְּקוּוֹת וְאוֹר.

וְרַבְבוֹת־לְבוֹת נִשְׁבְּרִים,
רְצוּצִים, יִשְׁלֵא קוֹו קוֹם,
שִׁיב־תִּהְיֶה־הַתְּקֵהָ יִרְעוּ
מִפֶּעַם מִקִּי־הַיָּקוֹם.

הרעיון הוא. כנראה לכל, אנושי כללי, שהתלבש במקרה בכנדה עברית. ואולם אולי אין זה מקרה כלל? אולי התגשם הפעם מקצתו של זה הרעיון הגדול, כי לא רק האיראות האנושיות הן גם עבריות, כי אם גם להפך, כלומר הרעיונות העבריים הגדולים אינם מיוחדים לישראל בלבד, כי אם שכיחים לעולם כולו? אנהנו כל כך הורגלנו להביט על ישראל כעל פרודיה בסגנון עצמה, עד כי שכחנו, שהיהדות היתה בשביל האנושיות כלה וכו' רעיונותיהם הכבירים של ראשי אומתנו הקדמונים שנו את כל השקפות האנושיות כלה באותה מדה, שקשה לנו כעת אפילו לשער, מה היתה ההסתכלות בעולם האירופית, לולא היתה מחוברת מינויות ויהדות כאחת, מתורת הומירוס וסוקרטס ותלמידיהם ומתורת משה ותלמידיו הנביאים. רעיון עברי מקורי וכול וצריך להיות לקנין האנושיות כלה גם בימינו, כי אמנם עיר לא הדלנו גם כיום להיות מקוריים ואיננו צריכים עוד כלל לחיות רק בזכות אבותינו, אותם האוינים שהצילו את רוסה. מש' מצא רעיון אנושי כללי בהגדה עברית לאומית ועל דבר כזה אפשר רק לשמוח, ביחוד אחרי כי הרעיון הוא עמוק ומובע יפה כאחד.

לא כן השיר „בששי בין ערבים“ (17—15), המסופר גם הוא על ההגדה הלאומית הידועה. כי שני מלאכים מורם את האדם כלילי שבת, מלאך טוב ומלאך רע וכו'. רעיון ההגדה יפה הוא כשהוא לעצמו ובר שש' רק הציעהו בחרושים, מבלי הוסיף עליו שום פאר פוטי, וגם החרושים אינם מצטיינים במאומה, וככה אין להשיר ערך מיוחד. יותר יפה הוא השיר „שני העורבים“ (79—78), אך גם הוא, למרות היות בו מעט רומנטיזם עברית, אינו עולה הרבה על רוב השירים ממין זה. ומה גם כי הוא תקוי לאגדה שוטלאגנית (ככתוב בראשו) ורשומי העברים — הרמיזות על מיתתו המשונה של ר' יהודה הלוי — מטושטשים מאד. ואולם יפה באמת וכתובה כבשרון רב היא הבאלאדה „האחרון לבני קורישיה“ (81—79), המיוסרה על המקרה המסופר בדברי ימי מלחמת מסדר עם שבטי ישראל בארץ ערב. הגבור האחרון של השבט העברי המנוצח, אבן באטא, נשבה בירי האויב והוא מט להרג. אך ערבי אהה, אבן-תאבת, אשר בן באטא הציל אותו פעם אחת ממות, מתחנן על נפש מיטיבי העברי ומבקש את מחסה, כי יצאיהו לחמש וישיב לו גם את אשתו ובנותיו השביות, ובקשתו נתנה לו. ואולם הגבור העברי אינו שמוח על החיים והחופש, המוגשים לו בחור מתנת חנם. הוא שואל, מה גורל נגיד שכמו העברי אסר בן קעב וגורל גבורי ישראל בן אחטב ובן סמיל, ובשמעון, כי בלם מתו, הוא מבקש מאת הערבי, כי יעשה לו את החסד האחרון — וימיתהו. והו בקצהה

תוכן הבגלאדה, המיוסדה על ספור, שיש לו אולי גם יסוד היסטורי, ובכל אופן מציאותו בלבד היא עדות נאמנה על גבורת יהודי ערב ואומץ לבם הגדול. הצעת משרניחובסקי מתאימה מאד להותוכן: התרויים קצרים ושופטים במהירות וכל אחד הוא כאלו הוצק מברזל עשת. הודות להמשקל המתאים כמעט נרגשות בתרויים האלה כל פערות הקרב העצום, אשר בחיזק הנופל כל גודלה של אכזבת-כחמר.

לאנדה כחיי נביא-אללה מוקדשת גם הבגלאדה, הנקראת „מחמר“ (41—40) על שמו. הנביא ובני לוייתו יושבים במדבר כליל יחד אחד. סמכיב השלך הם דומית המדבר מלאה הוד והדר, היא איזכה ונפלאה כאחת. השמים המאירים יוצקים עליו אור קסם חור ושוממיהו ודומיתו מפלאות אותו רוים וסודות. הנביא מתקן את מגדליו ותלמידיו מנישים עליו ביראת הכבוד, בלי אומר ודברים. ופתאם נשמעה בתוך הדממה העמוקה שאנת ארית. הנה כה מתאר משרניחובסקי את השאנה הזאת:

ופתאם — וירעם הרעם בגלגל,
 בפוך קר מקצה עד קצהו התגלגל,
 ובקרבתי השימוץ סם. עלה נדר,
 ובאסס־מרתקים לו ענת הנהר,
 בעבור שאון חיישי, ובאלו לו לענ,
 ונמוג בפרחק... גור ארבה זה שאנ.

כמדומני, כי ציור כזה הוא דבר בלתי רגיל ביותר גם כספרויות אירופה. אחרי כן מחוורת פעולת הקול הנורא הזה. הכל התעורר כרטס וחלחלה: הסוס נטה אוניו ויצחל בקול רם, החמור נער והגמל נתר ויילל בדממה והצבוע (חיאנע) נכח בקול מורד... בני לוייתו של מחמר הרגישו כאלו חלף איהו רוח קוד ויקפאו את דמם... רק הנביא נשאר שאנן ושל, הוא הוסיף לתקן את מגדליו כלי אומר ודברים, כי איך יירא הנביא מפני שאנת ארית, ודבר ה' נשמע ברמה יותר ממנה, ואללה הוא תקף מן הארי הזה? — רק ככלותו את מלאכתו שלח הנביא את אנשיו לשלום איש לאחלו —

ויגדל וירם פרנע תהיא
 בלישימוץ הנוקה תעלומות בפנות,
 בעצת מערציו, שאותו סוכבת,
 בפחוקק היורד מחורב בפיך,
 בעזראיל הפלאה, הפא ביום-הדין,
 בשקשש מתוהו ובוהו מתפארין,
 באלה ביום פראו שמים נארין...

לכוהר לי להטעים את כל יפיה ומקחיותה של החשויה „כשמש מתוהו ובוהו כחפרק“ אעיד רק, כי, בכלל, כשפח הדבר מאד, שמשוררנו נסה לקחת לתוכן שידיו את הגדות ארץ הקדם, ביחוד את אותן של הערביים. עוד לפני שנים אחדות העיריתי על העובדה המעציבה, כי כשעה שהאנגלים, לוכדי הודו, העשירו את ספרותם בשירים לקוחים סחיי עמי הודו הפראים, ותרומים כובשי קוקי, נתנו סחיי המשרקאים, הגרווינים ועוד, תמונות מרהיבות ופואמות נפלאות, אשר תעמודנה לדור דורים — לא שמנו אנו, בני ישראל, את לבנו כלל וכלל לחייהם והגדותיהם של הערבים אחינו, בני עם כמונו, שבתוכם אנו רוצים להתישב ובהם תלוי פשרנו הלאומי במדה מרובה כזאת. משרורי אשכנו (האמר-סורגשטאל, רוקטס ועוד) ומשרורי צרפת (Les Orientales) של ויקטור הוגו, שירי לאסארטין ובארתילמי) הרגמו את מכתר שירי ערב ויעשו כמכתונתם שירים ופואמות המצטינים כרוח הקדם הנמוכה עליהם; ואנחנו, אחד מעכי המורה, לא נסינו לישית בשפהנו, שפת ארץ הקדם, כדבר הזה, אשר, בלי ספק, יעלה כיר כשוררים עברים בעלי כשרון הרבה יותר. על כן אני שמח על נסיונו הראשון הזה של מש', וכי יתן ולא יהיה האחרון.

לאחרונה הגני לדבר דברים אחרים ע"ד התרגומים אשר כ,חיונות ומננינות, מספרם כולה רק לעשרה; אבל, תכורת זאת, הם תרגומים מסיבב משוררי אירופה בשפות אנגליה, צרפת ואשכנו: משירי לונגללו, ברגס, שילי, אלפרד די מיסה, גתה, ושיר אחד נפלא מאד בעקבות אנאקריאון. לכולם יש תוכן אנושי כללי, ולא תוכן עברי ביחוד. כמעט כולם מצטינים בדיוקם הרב (את כולם השייתי להמקור הלועזי) ובשפתם העשירה, אשר רק לעתים רחוקות היא קשת הכנה מעט. כבר הארכתי למרי ולכן; עלי להמנע מן העונג להביא פה תרויים

אחדים מתרגומי השירים הספורטיבים Excelsior (לינגבלוו), John Barleycorn גם
 My heart in the Highlands (ברנס), Rappelle-toi! (מיסה) וזור. ואולם אי אפשר לי
 שלא להזכיר את התרגום השריד הגדול של The Cloud בראשיתו של המשורר הגאואני פריסי שרי (Shelley).
 הוא השיר, אשר גיאורג באגנרס מכר עליו, כי ציור כזה של מחזה טבעי לא היה לפניו ואולי
 גם לא יהי אחריו. את תרגומו העברי של מש' השויחי עם המקור האנגלי ועם כמה תרגומים
 רוסיים, אשכנזיים ואיטלקים, והנני יכול לאמור בפה מלא, כי במקומות רבים עולה התרגום
 העברי, הודות לקצורה ופוזיטיותה של שפתנו היפה, על רוב התרגומים הלועזיים, אף כי גם בו
 יש, לדאכוננו, חרוזים, "מוקשים", אשר בנקל היה מר טשרניחובסקי יכול לעשותם יותר טובים,
 לו היה לוטש אותם יותר והיה משתמש כמלים יותר רגילות וברורות בהוראתן.

* * *

בקרתי ארכה אולי יותר מדי, אך הקוראים יבינו את נחיצותה של האריכות הזאת.
 בספרות חדשה, שכל משורריה, במשך מאה שנה רצופות, לא הרגישו שום צורך במלת "לערעב"
 (עפרוני), נחוץ באמת לכאר את ערך השירים האסתטיים בכלל, מר מש' נתן לפנינו שירים,
 שלא הורגלו בהם רוב הקוראים העבריים, וצריך היה להטעיםם ולהראות בפרטיות על הטוב
 והיפה שבהם. אין ספק, כי יש ביניהם הרבה שירים, הרושים שנויים ותקונים קסנים וגדולים,
 ושירים אחרים, שהקובץ לא היה מספיק, לו לא באו בו כלל, וגם על זאת העירתי בפרטיות,
 כדי שיראה המשורר ויתקן את המגרעות. מלבד זאת אפשר להוכיח מכל האמור, כי כמו של
 מש' רב ועצום רק בציורי הטבע ובתאור רגשות האהבה. ואולם שום משורר לא הגיע לגדולה
 אסתית רק ע"י ציורים ותאורים כאלה בלבד. עיקר פרסומו של שבספר נוסד לא על "המוניטים"
 היפים שכתב או על המואמה "ונוס וארוניס" עם כל ציוריה היפים, כי אם על "האֶלֶט",
 "מאָקבט", "ליד" ועוד, עם רעיונותיהם ושאלותיהם הפסיכולוגיים העמוקים. המשוררים הגדולים
 באמת הם תמיד גם פילוסופים עמוקים, אלא שפילוסופים באה לא מן הראש, מהקשי ההגיון,
 כי אם מן הלב. מן ההתעמקות בפנימיותם של המעשים ובמסתרי ההרגשות הפרטיות והכלליות,
 כלומר בהרגשות עצמם ובהרגשותיהם של אחרים, כפי שהם טבועים במעמקי כחות הנפש. וזוהי
 הלידיקה האסתית, הגדולה באמת מפני שאינה צפה על פני חיצוניותם של המעשים, והסתכלותה
 היא יותר עמוקה ויותר חודרת. לידיקה כזאת היא עברית לגמרה; אותה אנו מוצאים ב"תהלים"
 והיא היסוד לכל השירה הנוצרית, השונה מזו של היוונים והסופרה על שירת המקרא; יסודה
 הוא לא הטבע המת, כי אם האדם החי. מש' יודע לתאר את הטבע יותר מאשר את האדם.
 ובמובן זה אין שיריו עבריים ברוחם, ולכן גם שיריו הנוגעים לישראל מעטים הם מר, וגם אלה
 המעטים נופלים הרבה משיירי ביאָ ליק הנמצים. היופי והאהבה אלה הם כל מניעי כת שירתו
 של מש', ועם ישראל, סוף סוף, לעולם לא יעריץ את שני אלה באותה מדה, שיהיו לו לתכלית
 בפני עצמה ולא רק לקשטים ותכלים, המפארים והמנעמים את החיים. אשר יסודתם היא
 עשות משפט וחסד. ובכן גם מצד זה אין שירי טשרניחובסקי שירים עבריים מקוריים ולאומיים,
 בלומר אינם נובעים מצמיחותה של האומה, אשר בשפתה הם כתובים.

ואולם, רבותי, אי אפשר לשכוח דבר אחד: החיים הם בעלי שני צדדים. היופי, כשהוא
 כושל יחיד בסחשבות בני האדם ושאיפיתיהם, אינו לפי רוח ישראל; אבל הלא ראינו את
 התוצאות המעציבות של העדר הרגשת היופי והטעם הטיב, אשר נחונם בני ישראל בגלותם
 באונם וגם ברצון. אדם שלם הוא רק זה, שכל הרגשותיו מפותחות כראוי; "עם שלם יהיה רק
 זה, אשר השאיפה לאמת וצדק תחארת אצלו עם האהבה להיפה והנשגב. השלם המת הוא
 חלק מן העולם הגדול כהאדם החי; ולבעלי הסתכלות עמוקה ודמיון עשיר איננו מת כלל.
 בצמיחת והפריחה, כפריה והרכיבה בלתי הנמסקה שבו, מתגלת אותו הכח החיוני ש:אדם, אך
 בקסם עוד יותר עז ויותר נשגב. האהבה היא רגש טבעי ובריא, ולכן צריכה היא להתאר לכל
 גלויות והתגלמותה הפסיכולוגית, לנו נחוצים חיי-ארץ ואיננו יכולים להסתפק בחיי הרוח בלבד.
 אף כי עם הרוח היינו יונשר תמיד. תחיית הרגשות הטבעיים צריכה לבוא בעת, בימי שאיפת
 האומה לחירות מדינית ורוחנית כאחת, יחד עם תחיית ההכרה המוסרית שלנו. ושירי טשרניחובסקי
 מסוגלים לעורר את ההרגשות הטבעיות האלה ולהשיבן לתחייה. הם מסוגלים להרכות את כח

הלב הרך והמרגיש, החסר כל כך לילדי הנטו, על חשבון המוח, שהצטמצם במשך אלפים שנה יותר רק בהקשים הגיוניים, ואז אולי יתהוו בקרב עמנו שווי ערך בין הראש והלב, בין השכל והרגש, בין הכח הרחני והנפני. הרמוניה כזאת צריכה להיות כעת, בחקירת התחיה, ראש כל סאויינו, ולכן ברוך יהיה לנו המשורר החדש הזה, אשר על הרגמות המוכנות אפשר לראות ומחוקות. עוד רחוק הוא הרבה מן השלמות הדרושה, אבל מן הרגמות המוכנות אפשר לראות את עומק הסתכלותו, את כשרונו לציר בצבעים מדויקים ומהירים כאחד, את סגוף דמיונו העצים, את עוזו שפתו העשירה והיפה וגם מה ש'כבד, לדעתי, מאד — את הכנתו הרבה לתת את כל רעיון ואת כל ציור באותה המסגרת המשקלית שהיא נאותה ומתאימה אליו ביותר. כמעט אין משקל אירופי יפה, שלא נוכל למצוא ב'חזיונות ומנגינות' שיר כתוב על פיו ומכוון לו. גם בדבר הזה עולה משה' על רוב כשירינו, אשר משקליתם הם על הרוב שווים זה לזה ומגוונניים עד לזרא, וגם רעיון שיריהם סהמים למשקל, שבו הם בחיובים, רק לעתים רחוקות. עלינו להוסיף עוד, כי כמו שראינו, יש ב'חזיונות ומנגינות' גם שירים אחדים, המעידים על עומק הסתכלה ועל הכשרון לחדור למעמקי הנפשות, שיש להמשורר הצעיר, וכן גם על הרגישו בצרת עמו ואמונתו באידיאליו הגדולים ובחקיקו המרוסמת. הבה נקוה, כי בימים הבאים יפתח המשורר הצעיר גם את כשרונו במקצועות האלה ואז תהי התפתחותו שלבה והיה יהיה למשורר לאומי כמלא מיבן המלת. כי רק המשוררים, שידעו לחשיף את כל סתרי נשמת אומתם, לכל גלויה השונים בחייה ההיסטוריים ובחיי כל פרטיה האנושיים, רק משוררים כאלה היו לקנין האנושיות כלה, שהלאום הוא רק חלק מסנה.

היירלברג, י"ג כסלו א' תתל"א לגלותו.

ממזרח וממערב

מאסף לחכמה ולספרות. העורך ראובן בן מרדכי בריינין (כרך ד', ברלין, תרנ"ט).

ספרותנו עניה היא בכלל במאספים לחכמה ולספרות, אשר יכילו בקרבם מאמרים הנושאים ונותנים על שאלות יסודיות וכלליות בכל מקצועות חיינו השונים. מאספים כאלה יופיעו אצלנו רק לעתים רחוקות, אבל יש להם ערך מיוחד וקים והמה תופשים מקום נכבד בספרותנו. מאסף כזה מונח עתה לפני, האיצר בקרבנו מאמרים כל כך חשובים ונכבדים, עד אשר נוכל לחשוב את הוצאתו לאחד החזיונות היותר נעימים בספרותנו.

המאמר הראשון, הגאון מווילנא, יצא מעטו של העורך בעצמו. הגאונים העכריה, — יאמר בריינין בצדק — תחן חסד רב לחוקרי-הנפש, לכותבי-התולדות של הדורות הבאים... וכל חוקר וחוקר יגלה בה צד חדש, נקודה מאירה אחרת... — הגאונים העכרית היתה מתלבשת, לעתים לא רחוקות, גם כגולה, גם בתוך העיני והרחקות של התחום הצר בצורה יפה ינעיסה... ובריינין מנסה לתת לנו לדוגמא מושג ידוע מהגאונים הזאת בתארו לנו את חסונת הגאון מווילנא. ועבורתו זאת נכבדה מאד, יען כי מצד אחד נודע לנו עד היום רק מעט מאד מתולדותיו של הגאון הזה, ומצד השני גם הגאון בעצמו לא השאיר אחריו עובון ספרותי עשיר וקבוע בתוכנו, והפרורים הקטנים וההערות הקצרות שכתב על שולי הספרים לא יתנו לנו מושג נכון מחסונתו הרחבתו וחשבון-עולמו. ולכן לא אתמלא אם לא עלתה גם בדי הסופר בריינין למלאות בשלמות את החסרון, אבל בתור נסיון ראשון על שדה תולדות הגאון שיא נעבר עוד כלל — יש ערך רב להעבורה הספרותית הזאת. בריינין הבין להבליט לנו אחדות סאותן הסגולות הנכבדות בתכונת נפשו הרומסה של הגאון הנחוצות להבנת חיי הגאון, פעולותיו והשפעתו על בני דורו.

הגאון מווילנא — יאמר בריינין — לא נהנה מעולם אף כמדת כל שהיא סקניני התבל החכריים. מעולם לא היו לו סענות ומענות, או איזו תערופות על בני עמו, בני עירו ועדתו או קרוביו ורעיו. ולא לכד שלא חשב כי יש לו איזו זכות לדרוש מאחיו, בני עמו.